

AKÇE, Zübeyir (2014). “Bediüzzaman Said Nursi’nin Toplumsal Barışı Tesis Etme İle İlgili Görüşleri”. *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*. 26-28 Mayıs 2014. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir, ss.577-591 (<http://bilgelerzirvesi.org>).

Zübeyir AKÇE*

BEDİÜZZAMAN SAİD NURSI’NİN TOPLUMSAL BARIŞI TESİS ETME İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Giriş

Allah, insanları birbirlerine yardımcı olsunlar, eksikliklerini tamamlasınlar birbirlerini tanınsınlar ve dünyayı şenlendirsınler diye yeteneklerini, renklerini, temayüllerini ve diğer özelliklerini birbirlerinden farklı olarak yaratmıştır. Nasıl ki balın kalitesi, arının konduğu çiçeklerin çeşitliliği oranında; balığın lezzeti, beslendiği suyun muhteviyatının zenginliği nisbetinde artıyorsa, toplumsal hayatın kalitesi ve zenginliği de meslek grupları ile insanların çeşitliliği oranında artar.

Onun için insanlar bu farklılıkların az olduğu köyden, fazla olduğu kente doğru göç ederler. İnsanların potansiyellerinde var olan kabiliyetler ancak yoğunlaşma ve yığınlaşmanın olduğu şehirlerde ortaya çıkar. Derelerde balina, saksıda çınar yetişmediği gibi genellikle küçük yerleşim yerlerinden de filozof ve büyük sanatçı çıkmaz. Bundan dolayı İslam, şehir anlamında “Medine” ve şehirde riayet edilecek insanî ve âdil kurallar manzumesi anlamında da “medeniyet”e çok önem verir. Durum bu merkezde iken paradoksal olarak, maalesef insanların boğazlandıkları, haklarının çiğnendiği, enva-i çeşit zulümlerin işlendiği mekânların başında da büyük kentler gelmektedir.

Kentler ve ülkeler arası bu çatışmalar, gittikçe çeşitlenmekte, genişlemekte ve derinleşmektedir. Birbirinin muavini, müzahiri olması gereken insanların, el birliği ile dünyayı bir nevi cennete çevirme imkanı varken zahirî, göreceli ve hikmetli olan farklılıkları düşmanlık vesilesi yaparak dünyayı adeta cehennemi andıran bir ateş çemberine dönüştürdüklerine şahit oluyoruz.

* Yrd. Doç. Dr. Mardin Artuklu Üniversitesi.

İnsanlar, ellerine tamir, imar ve inşa için verilmiş olan taşlarla, iki yakayı birleştiren köprüleri, yolları inşa etmesi mümkünken, maalesef bu taşlarla aralarına duvar ördüklerini görüyoruz. İşte insaniyeti bu fasit daireden kurtaracak, asli fonksiyonuna irca edecek, Hz. Ali'nin deyimini ile "İnsanlar ya dinde kardeşin ya da hilkatte eşindir." gür sedasıyla insanlığa seslenecek öncülere ihtiyaç duymaktadır. Bu gür sedanın sahiplerinden birisi de peygamberlerden, mürşitlerden müteşekkil nuranî zincirin son ve güçlü halkalarından biri olan Bediüzzaman Said Nursî'dir.

Bediüzzaman, farklılıkları zenginlik olarak gören ve toplumsal barışı kolaylaştıran bir yaklaşımı benimsemektedir. İnsanları birbirine düşüren farklılıklara, kırılma noktalarına, cemiyette çeşitli mensubiyetleri bulunan toplulukların "yumuşak karın"larını teşkil eden meselelere, yapıcı ve birleştirici yaklaşım örneklerini, gerek Bediüzzaman'ın hayatında ve gerekse telif etmiş olduğu Risale-i Nur metinlerinde bolca bulmak mümkündür.

Bediüzzaman, kâinatta var olan bütün varlıkları, yaratılmışlığın ortak paydasında birleştirip kardeş olarak ilan ettiğini şu sözlerle ifade etmektedir:

*"İman, bütün eşya arasında hakikî bir uhuvveti, irtibatı, ittisali ve ittihad rabitalarını tesis eder. Küfür ise, bürüdet gibi, bütün eşyayı birbirinden ayrı gösterir ve birbirine ecnebî nazarıyla baktırır. Bunun içindir ki, mü'minin ruhunda adâvet, kin, vahşet yoktur. En büyük bir düşmanıya bir nevi kardeşliği vardır. Kâfirin ruhunda hırs, adavet olduğu gibi, nefsinin iltizam ve nefesine itimadı vardır."*⁴¹⁸

Burada, yeryüzünde fesat çıkarmamak ve kâinatın armonisini bozmamak şartıyla, dini, dili, rengi farklı olan insanlara, yakını uzaklaştıracak şekilde dürbünün tersi ile bakmamak gerektiğini anlıyoruz. Bütün insanlarla insanlık, diğer varlıklarla da varlık ortak paydasıyla bir kardeşlik bağını kuran Müslümanların, kendi aralarında muhabbet bağlarını kurmamaları büyük bir çelişki oluşturacaktır.

Müslüman'ın psikolojik hayatında iman sayesinde Allah'ın yarattığı mahluklara karşı bir yabancılık hissi, bir tecrit etme veya edilme algısı yoktur. Bu iman sayesinde görünen fizik alemi Allah'ın sayısız derin manalarını ifade eden mektupları olarak, görünmeyen metafizik alemi ise kendileri ile her an sohbet edebileceği meleklerle şenlendirilmiş bir evren olarak görür. Bediüzzaman, bu

⁴¹⁸Bediüzzaman Said Nursî, Risale-i Nur Külliyyatı, Yeni Asya Yayınları, İstanbul 1996. C.2, s.1304.

hususu yarı manzum olarak kaleme aldığı “Lemeât” isimli eserinde “*Hakiki Bütün Elem Dalâlette, Bütün Lezzet İmandadır.*” Başlığı altında kâinattaki muhtelif varlıkların muhteşem armonisinden ve bunun şuurunda olan müminin kalp ve vicdanına verdiği manevi lezzetten geniş olarak bahsetmektedir.⁴¹⁹

Bediüzzaman, kâinatta var olan farklılıkların da farkındadır. Bu durumu C. Hakk’ın Esma-i Hüsna’sının farklı tecellileri veya Allah’ın çeşitli ayetleri (nişanları) olarak yorumlamaktadır. Atın kişnemesi ile bülbülün ötmesinin farklı oluşunda hem bir güzellik hem de derin bir hikmet vardır. Bu mana “*Külliyat*”ın muhtelif yerlerinde geçmekle birlikte en geniş şekliyle “*Yirmi Dördüncü Söz*” de tahlil edilmektedir. Bu yaklaşımı özetleyen birkaç cümle:

“*Çendan insan bütün esmâya mazhardır; fakat kâinatın tenevvüünü ve melâikenin ihtilâf-ı ibâdâtını intâc eden tenevvü-ü esmâ, insanların dahi bir derece tenevvüüne sebep olmuştur. Enbiyânın ayrı ayrı şeriatları, evliyânın başka başka tarikatleri, asfiyânın çeşit çeşit meşrepleri şu sırdan neşet etmiştir.*”⁴²⁰

Bu satırlardan da anlaşılacağı üzere meslek, meşrep, tarikat ve diğer farklılıklar bir zenginlik olarak takdim edilmektedir. Bu şekildeki bir algının toplumsal barışa katkıda bulunacağı aşikardır.

Bediüzzaman ve Milliyet

Said Nursî’nin bir yandan etnik aidiyet olarak Kürt milliyetine mensup olması diğer yandan Risale-i Nur’u Türkçe yazması, hayatının önemli bir kısmının Türkler arasında geçmesi, saff-ı evvel talebelerinin büyük ekseriyetinin Türk olması gibi faktörler gerek kendi şahsiyeti ve gerekse hizmeti etrafında kendiliğinden bir Türk-Kürt kaynaşmasının meydana gelmesine vesile olmuştur.

Bediüzzaman, günümüzde İslam ümmetinin ayrıştırılmasında önemli bir rol oynayan ırkçılık politikalarına daima mesafeli durmuştur. Bilhassa Türk-Kürt karşıtlığı tarzında oluşturulmaya çalışılan fay hatlarını birleştirici bir misyon üstlenmiştir. Bu iki unsuru farklı görmediğini, birbirlerinin noksanlarını ikmal eden bir beden farklı azaları gibi kabul ettiğini şu sözlerle ifade ediyor: “*Türkler, bizim aklımız, biz de onların kuvveti, mecmuumuz bir iyi insan oluruz.*”⁴²¹ Türkleri, İslam’ın asırlarca bayraktarlığını yapan kahraman

⁴¹⁹ B. S. Nursî, Sözlür, Yeni Asya N. Germany, 1993. s. 680-684.

⁴²⁰ Bkz. *Risale-i Nur Külliyatı*, C. I, s. 144.

⁴²¹ B. S. Nursî, *Asâr-ı Bediyye, (Camii, Abdalkadir Badıllı)*, Elmas Neşriyat, İstanbul 2004. s. 453.

bir millet olarak nitelendirmesi,⁴²² İttihad-ı İslam'ın psikolojik alt yapısını hazırlama bakımından önemlidir.

Bediüzzaman, zaman zaman Kürtçülük ithamlarına maruz kalmıştır. Buna cevaben kendisinin eski ve yeni dönemde yazmış olduğu eserlerinin meydanda olduğunu “*İslam, Cahiliyetten kalma ırkçılık ve kabileciliği ortadan kaldırmıştır.*” Hadis-i şerifinin irşadıyla eskiden beri ırkçılığa karşı mesafeli durduğunu söyler. Irkçılığa, Avrupa'nın bizi parçalama gayesi ile içimize attığı öldürücü bir zehir nazarıyla baktığını ve bu hastalığın tedavisi için çalıştığına talebelerini ve ilişkide bulunduğu insanları şahit olarak gösterir.⁴²³

Bediüzzaman, etnik bakımdan farklı olan bir coğrafyada dünyaya geldiğini, ancak Allah'ın kendisini Türklere hizmetkâr ettiğini, bu memleketin onda dokuz evladının saadetine Türkçe ile hizmet ettiğini söyler. Hayatında, hizmetlerinde ve talebeleri arasında herhangi irki bir ayırım içine girmediğini hatta imanlı Türk talebelerini dindar olmayan Kürt talebelerine tercih ettiğini şöyle dile getirir:

“Ben bin gafil ve âmi Kürdü bir Türk olan Hulusi'ye karşı tutmadığımı ve bin cahil Kürdü birer Türk olan Âsım ve Re'fet'e mukabil göremediğimi ve bir genç olan Hüsrev'i bin âmi Kürdle değişmediğimi ehl-i dikkat ve benim ahvalime muttali olanlar tasdik ettikleri halde; firengîlik namına ve ilhad hesabına, Türkçülük perdesi altında, sahtekâr bir milliyetperverlik suretinde ve hodfuruşluk cihetinde bana tecavüz edenler ve Türk milletini ve milliyetini zehirleyen mülhidler bilsinler ki: Ben millet-i İslâmiyenin en mühim ve mücahid ve muazzam bir ordusu olan Türk milletine binler Türk kadar hizmet ettiğimi, binler Türk şahiddirler. İşte bana Kürd diyen ve ittiham eden, zahir hamiyetperverlik gösteren sahtekârlar, bu millete ne gibi hizmet ettiklerini gösterebilirler.”⁴²⁴

Bediüzzaman, Milli Mücadelede gösterdiği kahramanlık münasebetiyle Büyük Millet Meclisine çağrılır⁴²⁵ ve on maddelik bir beyanname neşreder.⁴²⁶ Bu beyanname din ve dini değerlere fazla vurgu yapıldığından bahisle bazı mebuslar, “*Sırf İslamiyet noktasında*

⁴²² B. S. Nursî, *Emirdağ Lahikası*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2007. s. 374.

⁴²³ B. S. Nursî, *Mektubat*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2005. s. 105.

⁴²⁴ B. S. Nursî, *Barla Lahikası*, Tenvir Neşriyat, s. 229.

⁴²⁵ Bediüzzaan'ın İlk Büyük Millet Meclisinde alkışlarla karşılandığını, kürsüye davet edilerek ordunun zaferi için dua ettiğini bildiren “Zabit Ceridesi”nin aslının fotoğrafı için bkz. Necmeddin Şahiner, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî*, İstanbul 1979. s. 244-245.

⁴²⁶ On maddelik Beyannamenin aslının sureti için bkz. Necmeddin Şahiner, *age*, s. 247.

gidiyorsun, şimdi Garplılara benzemek lazım.” şeklinde itiraz ederler. Bediüzzaman cevaben, şark vilayetlerinin İslam aleminin merkezinde olduğunu, çoğu filozofların Batıdan gelmesine mukabil, ekser enbiyanın Şarktan gelmesi, şarkın dinle ayakta durabileceğine bir işaret olarak kabul edilmesi gerektiğini vurgular. Başka vilayetlerde dinden yalıtılmış sadece fen bilimleri okutulacak olsa bile, şarkta vatan ve millet maslahatı namına din ilimleri esas olmalıdır. Şayet dinin ortak paydası olmazsa, Türk olmayan Müslümanlar Türklerle hakiki kardeşliği hissedemeyeceklerini şu hatırası ile izah eder:

“Eskiden, Türk olmayan bir talebem vardı. Eski medresemde, hamiyetli ve gayet zeki o talebem, ulûm-u diniyeden aldığı hamiyet dersi ile her vakit derdi: "Sâlih bir Türk, elbette fâsık kardeşimden ve babamdan bana daha ziyade kardeştir ve akrabadır." Sonra aynı talebe, talihsizliğinden, sırf maddî fûnun-u cedide okumuş. Sonra ben (dört sene sonra) esaretten gelince onunla konuştum. Hamiyet-i millîye bahsi oldu. O dedi ki: Ben şimdi, Râfîzî bir Kürd'ü, sâlih bir Türk hocasına tercih ederim. Ben de: Eyvah! dedim, ne kadar bozulmuşsun? Bir hafta çalıştım, onu kurtardım; eski hakikatli hamiyete çevirdim.”⁴²⁷

Bediüzzaman bu misali verdikten sonra mebuslara seslenerek bu talebenin ırkçılık hastalığına yakalanmadan önceki halinin Türk Milletine ne kadar yararı ve sonraki halinin de ne kadar zararı olduğunu değerlendirmelerini ister. Yine mebuslara, siyasetleri icabı başka coğrafyalarda dünyayı dine tercih edip dini dışlasalar bile şarkta, şarkın dinle olan ontolojik bağı nedeni ile menfaatleri ve siyasetleri icabı da olsa dini eğitimi esas almaları gerektiğini söyler.⁴²⁸

Türkler ve Kürtlerle içi içe ve komşu olarak yaşayan başka bir etnik unsur da Araplardır. Bediüzzaman'ın, medreselerde Arapça öğrenim görmesi, bazı eserlerini Arapça yazması,⁴²⁹ din dili olarak Arapçaya verdiği ehemmiyet,⁴³⁰ Arapları İslam ümmetinin ustası olarak görmesi⁴³¹ ve “Hutbe-i Şamiye” yi Şam Emevi Camii'nde Araplara hitaben okuması, bu unsura, ittihad-ı İslam noktasında yüklediği anlamı göstermesi bakımından manidardır.

⁴²⁷ Heyet, *Bediüzzaman Said Nursî, Tarihçe-i Hayatı*, Germany 1994. s. 128-29.

⁴²⁸ *Tarihçe-i Hayat*, aynı yer.

⁴²⁹ Bilindiği gibi *İşaratü'l-İ'caz, Mesnevi-i Nuriye, Muhakemat* gibi önemli eserler ile bazı küçük risaleler Arapça yazılmıştır. *Muhakemat* daha sonra ayrıca Türkçe olarak telif edilmiştir.

⁴³⁰ Açılması için ömrünün sonuna kadar uğraştığı Medresetüzzehra'da, tedris dili olarak okutulmasını önerdiği üç lisan olan Arapçayı en önde zikretmektedir. Bkz. B. S. Nursî, *Münazarat, Yeni Asya Yay. İstanbul 2010*, s. 301.

⁴³¹ B. S. Nursî, *Hutbe-i Şamiye*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2000. s. 21.

Müsbet Hareket

Müslüman olmanın verdiği yükümlülüklerden birisi de dinin emirlerini, Kur'anî ve İslamî hakikatleri neşretmek ile bildirmek, menedilen şeyleri de yapturmamak, yani dini terminolojideki ifadesi ile “emr-i bilmaruf, nehy-i anilmünker”dir. Ancak bu kutsal vazifeyi de usul ve adabına uygun olarak yapmak gerekir ki bu usul ve adap da dinin emirlerindedir. Yani Bediüzzaman'ın ifadesi ile “*mukteza-yı hale mutabık hareket etmek*”, nerede, kime ne şekilde davranılması gerektiğini bilmektir. Başka bir ifade ile “*Ata et, aslana ot vermemektir.*”⁴³²

Bu bağlamda Bediüzzaman, dini başkasına tebliğ ederken bu tebliğ ve cihadın Müslümanların yoğunluklu olarak yaşadığı ve “dahili” olarak ifade ettiği İslam beldesine yönelik olarak mı, yoksa “harici” olarak tanımladığı kafir bir devlete yönelik olarak mı yapıldığı tespitinin iyice yapılması gerektiğini, zira “dahili” ve “harici” cihadın şartlarının farklı olduğunu vurgulamaktadır. Bu konu ile ilgili açıklama yapıldıktan sonra “dahili” ve “harici” cihad anlayışı ile ilgili kısa bir değerlendirme ayrıca yapılacaktır.

Dahili ve Harici Cihad

Bediüzzaman, dahili ve harici cihad farklılığına şöyle dikkati çekmektedir: “*Harici tecavüze karşı kuvvetle mukabele edilir. Çünkü düşmanın malı çoluk çocuğu ganimet hükmüne geçer. Dahilde ise öyle değildir. Dahildeki hareket, müsbet bir şekilde manevi tahribata karşı, manevi ihlas sırrıyla hareket etmektir. Hariçteki cihad başka, dahildeki cihad başkadır. Bu zamanda dahil ve hariçteki cihad-ı maneviyedeki fark pek azımdır.*”⁴³³ Risale-i Nur'da ısrarla vurgulanan ve üzerinde hassasiyetle durulan manevi cihad yaklaşımını pasif, edilgen, hatta korkaklıkla izah edenler olabilir. Ancak şu gerçek gözden kaçırılmamalı ki, Bediüzzaman, silah kullanılması gereken harici cihadı da bihakkin yerine getirmiştir.

Bu cümleden olarak, milis alay komutanı olarak hem talebelerini hem de halkı örgütlemiş, bizzat cepheye çarpışmış ve esir düşmüştür. İstanbul'un işgali vesilesi ile “Hutuvat-ı Sitte” risalesini beyanname olarak dağıtmıştır. Fıtraten yumuşak ve şefkatli olan Bediüzzaman, düşmana karşı “*Tükürün zalimlerin hayasız yüzüne*”⁴³⁴,

⁴³² B. S. Nursî, *Kastamonu Lahikası*, Germany 1994, s. 255.

⁴³³ B.S. Nursî, *Emirdağ Lahikası II*. ss. 871-872

⁴³⁴ B.S. Nursî, *Eski Said Dönemi Eserleri*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2009. s. 783.

“Hey ekpekü’l-küpeka! Köpekten tekepüp etmiş köpek!”⁴³⁵ gibi son derece sert ve celalli bir üslup kullanmıştır. Mukteza-yi hale mutabık hareket etmek, hikmetli davranış sergilemek, dinde hassas olduğu kadar muhakeme-i akliyede de ileri derecede bulunmak Bediüzzaman’ın, ömrünün sonuna kadar muhafaza ettiği hususiyetler idi.

Ancak dahili cihad söz konusu olunca bir beyin cerrahının hassasiyeti ile bin ölçer bir biçer tarzında hareket etmiştir. Dahili olabilecek bir mukabelede netice itibarıyla ehl-i hakkın mağlup olacağını şu cümlelerle ifade ediyor: “Ehl-i hak, hakkını kuvvet-i maddiye ile müdafaa etse, ya eşedd-i zulüm ile, tarafgirlik bahanesiyle çok biçareleri yakacak; o halette o da ezlem olacak ve mağlûp kalacak. Çünkü mezkur hissiyatla hareket ve taarruz eden insanlar, bir-iki adamın hatasıyla yirmi otuz adamı adı bahanelerle vurur, perişan eder. Eğer ehl-i hak, hak ve adalet yolunda yalnız vurunu vursa, otuz zayıata mukabil yalnız biri kazanır, mağlup vaziyetinde kalır. Eğer mukabele-i bilmissil kaide-i zalimanesiyle, o ehl-i hak dahi, bir ikinin hatasıyla yirmi otuz biçareleri ezseler, o vakit, hak namına dehşetli bir haksızlık ederler.”⁴³⁶

Burada konumuz açısından son derece önemli tespitler yer almaktadır. Dahilde bulunup da dine muarız ve dini ölçüleri referans almayan kişiler, çatışma ortamında onları durduracak, frenleyecek insaf sınırlarında tutacak herhangi bir norm olmadığından bir-iki kişinin hatasıyla bir köyü, beldeyi hatta bir şehri bombalayacak kadar insafsızca bir reaksiyon gösterebilirler. Buna mukabil Müslümanlar Kur’an, sünnet ve dolayısı ile adil davranış ile mukayyetirler. Ölçüsüz davranamazlar. Ancak bizzat suçluyu cezalandırabilirler.

Bir iç çatışmada, bir bomba ile yüz kişiyi öldüren bir kişinin ancak kendisi öldürülebilir. Bu kişinin akraba ve taallukatına İslami prensipler gereği ceza verilemez, çoğu kez bu kişiyi yakalamak da mümkün olamayacaktır. Şayet aynı ile mukabele edilse uğrunda mücadele edildiği iddia edilen İslam’la ters düşülecektir ki, din adına dahildeki bir çatışmada Müslümanlar daima mağlup duruma düşeceklerdir. Hal-i hazırdaki, bilhassa Ortadoğu’daki mücahid görünümlü terör gruplarının içine düştüğü bataklık ve fasit daire bu iddiamızı maalesef güçlendirmektedir. Bu nedenle Bediüzzaman,

⁴³⁵ B.S. Nursî, *age*, s. 453.

⁴³⁶ B. S. Nursî, *Şualar*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2007. s. 464.

dahildeki cihadın mutlaka tebliğ ve irşad yolu ile yapılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Ancak, yukarıda da ifade edildiği gibi Bediüzzaman, hariçteki cihadın şartlarının farklı olduğunu, hariçteki bir tecavüze karşı kuvvetle karşılık verilebileceğini, düşmanın malının, çoluk çocuğunun ganimet hükmüne geçebileceğine işaret etmektedir. Bu farklılıklar göz önünde bulundurularak yapılacak olan dini tebliğ ve irşadın tesirinin maksimize, yan etkisinin de minimize edileceği ve dolayısı ile toplumsal barışa katkısının olacağı muhakkaktır.

Maddî ve Manevî Cihad

Bediüzzaman'ın cihad mevzusunda önemle üzerinde durduğu, fikir evreninin anahtar kavramlarından birisi de maddî ve manevi cihad konusudur. Her ne kadar yukarıdaki izahta maddi cihadın harice, manevi cihadın ise dahile yönelik olarak yapılması gerektiği anlaşılrsa da, zaman ve anlayışların değişmesi neticesinde harice karşı bile manevi cihad vasıtaları ile mücadele edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Bediüzzaman “*dinde zorlama yoktur; doğruluk sapıklıktan, iman küfürden iyice ayrılmıştır.*”⁴³⁷ Ayetinin işarî tefsirinde, ileride din ile dünya işlerini birbirinden ayıracak olan laiklik prensibinin kabul edilmesi neticesinde dini, zor ve kuvvet kullanarak başkalarına kabul ettirmenin mümkün olamayacağını, din ve vicdan özgürlüğünün anayasal bir prensip haline gelip hükümetlerin temel dayanaklarından biri olacağını söyler.⁴³⁸ Bu yorumun bir destek veya temenni değil sadece bir tespitten ibaret olduğuna ayrıca dikkat edilmelidir.

Ancak bu yeni konsepte uygun bir iman hizmetinin yapılması gerekecektir ki, bu da imanları tahkiki hale getirip bu imanla yapılacak olan manevi cihaddır. Bediüzzaman, dindeki mükemmeliyeti, hak ve hakikati gözlere gösterircesine ispat edecek bir nurun Kur'an'dan yansıyacağını ifade eder. Bu husustaki orijinal ifadeleri şöyledir:

“...Gerçi o tarihte dini dünyadan tefrik ile, dinde ikraha ve icbara ve mücahede-i diniyeye ve din için silahla cihada muarız olan hürriyet-i vicdan, hükümetlerde bir kanun-i esasî, bir düstur-u siyasî oluyor. Ve hükümet lâik cumhuriyete döner. Fakat ona mukabil, manevi bir cihad-ı dinî, iman-ı tahkiki kılıcıyla olacak. Çünkü, dindeki rüşd-i irşad ve hak ve hakikati gözlere gösterecek

⁴³⁷ Kur'an-ı Kerim ve Meali, DİB. Yay. 256.

⁴³⁸ B. S. Nursî, Şualar, s. 424.

*derecede kuvvetli burhanları izhar edip tebyin ve tebeyyün eden bir nur Kur'an'dan çıkacak.*⁴³⁹

Günümüzde geçerli olan cihad türünün, artık manevî cihad olduğunu ve iman hakikatlerini akla mantığa dayandırma şeklinde olacağını yukarıdaki atıftan anlıyoruz. Said Nursî, bu zamanda dâhili ve hatta harici cihadın bile manevi cihad şeklinde olacağını, insanların son zamanlarda her türlü davasını, tezini ilim ve fenne dayandıracağını, bütün kuvvetini bunlardan alacağını, özellikle davasını edebi ve estetik bir üslupla anlatanların öne çıkacağını şu sözleriyle dile getirir:

“Elbette nev’i beşer, âhir vakitte ulûm ve fûnuna dökülecektir. Bütün kuvvetini ilimden alacaktır. Hüküm ve kuvvet ise, ilmin eline geçecektir. Hem o Kur’an-ı Mu’ciz-ül Beyan, cezalet ve belâgat-ı Kur’aniyeyi mükerreren ileri sürdüğünden remzen anlatıyor ki: ‘Ulûm ve fûnunun en parlağı olan belâgat ve cezalet, bütün enva’ıyla âhirzamanda en mergub bir suret alacaktır. Hattâ insanlar, kendi fikirlerini birbirlerine kabul ettirmek ve hükümlerini birbirine icra ettirmek için, en keskin silâhını cezalet-i beyandan ve en mukavemet-sûz kuvvetini belâgat-ı edadan alacaktır.’”⁴⁴⁰

Özellikle kitle iletişim araçlarının yaygın olduğu, bilgi ve iddiaların hemen test edilebildiği günümüzde, davasını güzel bir şekilde dile getirip, tezlerini sağlam verilerle destekleyenlerin öne çıkacağı muhakkaktır. Nitekim bu hususu Bediüzzaman, “Medenilere galebe çalmak ikna iledir. Söz anlamayan vahşiler gibi icbar ile değildir.”⁴⁴¹ Sözü ile dile getirmektedir. Toplumsal uzlaşmayı tehdit eden “başkalarını yutmakla beslenen”⁴⁴² milliyetçilik anlayışı ve dini başkalarına tebliğ ederken dinin asıl mihverinden sapmayı ifade eden şiddet kullanma ile ilgili tespitlerden sonra, başka bir ayrışma konusu olan mezhep ve bilhassa Alevilik ve Şia konusu üzerinde durmamız gerekecektir.

Alevilik

Türkiye’nin yumuşak karnını teşkil eden ve ayrışma potansiyelini oluşturan unsurlardan biri de Alevilik meselesidir. Bu konu ile ilgili olarak Bediüzzaman’ın, birleştirici mesaj ve yorumları fazlasıyla mevcuttur. Bediüzzaman’ın “Hubb-u Âl-i Beyt’i meslek

⁴³⁹ B. Said Nursî, *Şualar*, s. 424.

⁴⁴⁰ B. S. Nursî, *Sözler*, Yeni Asya Neşriyat, Germany 1993. ss. 230-240.

⁴⁴¹ B. S. Nursî, *Eski Eserler*, s. 51, 127.

⁴⁴² B. S. Nursî, *Sözler*, s. 133.

yapan Aleviler ne kadar ifrat da etse, Rafizi de olsa, zındıkaya, küfr-ü mutlaka girmez”⁴⁴³ şeklindeki görüşü, Sünnilerin Alevilere karşı olan dışlayıcı ve reaksiyoner tutumlarını yumuşatmıştır. Bediüzzaman’ın “Dersim faciasına” duyduğu tepki,⁴⁴⁴ Alevi kesimde de sempati uyandırmış, nitekim, Alevi yazar Metin Aktaş “Son Derviş” ismiyle Bediüzzaman’ın romanını yazmıştır.⁴⁴⁵

Bediüzzaman, Alevilerin de ehl-i sünnete olan bakışlarını tashih etmeleri hususunda akıllarını başlarına almaları gerektiğine, fitnecilerin bu iki kitleyi birbirlerinin aleyhinde kullanmak için tetikte beklediklerine dikkatleri çekerek her iki tarafa hitaben şu şekilde çağrıda bulunuyor:

“Ey ehl-i hak olan Ehl-i Sünnet ve Cemaat! Ve ey Âl-i Beytin muhabbetini meslek itti haz eden Aleviler! Çabuk bu manasız ve hakikatsiz, haksız, zararlı olan nizamı aranızdan kaldırınız. Yoksa şimdiki kuvvetli bir surette hükmeyleyen zındık cereyanı, birinizi diğeri aleyhinde âlet edip ezmesinde istimal edecek. Bunu mağlub ettikten sonra, o âleti de kıracak. Siz ehl-i tevhid olduğunuzdan uhuvveti ve ittihadı emreden yüzer esaslı rabita-i kudsiye mabeyninizde varken, iftirakı iktiza eden cüz’i mes’eleleri bırakmak elzemdir.”⁴⁴⁶

Bediüzzaman, Alevilerle Sünnilerin arasında var olan ve esasa ilişkin olmayan basit ayrılıklardan çok, Ehl-i Beyt muhabbeti ve Hz. Ali sevgisi gibi esaslı, birleştirici unsurların öne çıkarılarak bunların etrafında toplanılması gerektiğine şu sözlerle dikkatleri çeker: “*Belki Ehl-i sünnet, Alevilerden ziyade Hz. Ali’nin taraftarıdır. Bütün hutbelerinde, dualarında Hz. Ali’yi layık olduğu sena ile zikrediyorlar.*”⁴⁴⁷ Bütün bu izahlardan sonra, Risale-i Nur Külliyyatı’nın, hem Ehl-i sünnet hem de Alevilerin kendilerinden çok şey bulabilecekleri ve bu iki kesimi birbirlerine yaklaştırabilecek bir ortak payda özelliği taşıdığı kanaatindeyim.

Şiilik

Said Nursî’nin, Şii’lik meselesinde de Alevilik kısmında izah edildiği gibi “Al-i Beyt” muhabbetini ortak payda olarak göstermesi,

⁴⁴³ B. S. Nursî, *Emirdağ Lahikası I.*, s. 415.

⁴⁴⁴ Bu konu ile ilgili geniş bir değerlendirme için bkz. “Bediüzzaman’a Göre Dersim İsyan ve Tenkili” www.h.yilmaz.net/arsiv/item/340

⁴⁴⁵ Metin Aktaş, *Son Derviş*, Alternatif Düşünce Yayınevi, 2009, 605 sayfa.

⁴⁴⁶ B. S. Nursî, *Lemalar*, Yeni Asya Neşriyat Germany 1994. s. 34.

⁴⁴⁷ B. S. Nursî, *age*, s. 31.

“Şia-i Velayet”⁴⁴⁸ ile “Şia-i Hilafet”⁴⁴⁹ ayırımını yaparak makul izahlarda bulunması, daha çok Şiaların itibar ettiği ravî zinciriyle gelen “Cevşen”i Ehl-i Sünnete mal etmesi, Ebu Talib’in imanı ve ahiretteki konumu meselesindeki nazik ve naif yorumu,⁴⁵⁰ bilhassa Risale-i Nur’un Hz. Ali ile olan manevi bağlantısı, Ehl-i Sünnet ile Şia arasındaki keskinliğin giderilmesine hizmet eden argümanlardır.

Bedizzaman sadece Müslümanlar arasında toplumsal uzlaşmayı sağlayıcı referansları sunmakla yetinmez. Çünkü dünyada başka dinin mensupları da vardır. Barış içerisinde yaşanan bir dünya arzulanıyorsa mutlaka bunların da hesaba katılması gerekecektir. Bediüzzaman, Mevlana’nın pergel metaforunda anlatıldığı gibi bir ayağı hak din olan İslam’da kalmak üzere, sabitelerinden taviz vermeyerek diğer din mensuplarına barış elini uzatmaktadır.

Gayr-i Müslimler, Ermeniler

Bediüzzaman’ın, özgün bakışının en fazla tezahür ettiği konulardan birisi de ehl-i kitap ve bilhassa Ermeniler hususudur. Bediüzzaman, zamanımızın en büyük hastalığı olan inkâr-ı ulûhiyet fikrine karşı sadece İslam dinine mensup mü’minlerle değil, ehl-i kitap çerçevesine giren bütün din mensuplarıyla ittifak edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu konuda özellikle de ‘*Hristiyanların dindar ruhanileriyle*’ işbirliği yapmak gerektiğini dile getirmektedir. Onun bu işbirliği çağrısı, ehl-i kitap kavramının kapsamına giren bütün din mensuplarını muhatap almaktadır. Ona göre artık dinler, aralarındaki ihtilafı konuları geçici olarak bir kenara bırakmalı ve ortak düşmana, özellikle inkâr-ı uluhiyete karşı en güzel şekilde mücadele etmelidirler.

Burada vurgulanması gereken husus, işbirliği ve diyalogun belli kişi ve gruplara karşı değil, inkâr-ı ulûhiyet fikrine karşı

⁴⁴⁸ B. S. Nursî, *age*, s. 29.

⁴⁴⁹ B. S. Nursî, *age*, s. 31.

⁴⁵⁰ Ebu Talib’in imanı hakkında sorulan bir soruya Bediüzzaman, akıl ve vicdanı konuşuran, Şia ile ehl-i Sünnet’in arasını bulan şu orijinal cevabı vermiştir: “*Ehl-i Teşeyyu'*, imanına kail; *Ehl-i Sünnet'in ekserisi*, imanına kail değil. Fakat benim kalbime gelen budur ki: *Ebu Talib, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtu Vesselâm'ın risaletini değil; şahsını, zâtını gayet ciddî severdi. Onun o gayet ciddî o şahsî şefkati ve muhabbeti, elbette zayie gitmeyecektir. Evet ciddî bir surette Cenab-ı Hakk'ın Habib-i Ekrem'ini sevmiş ve himaye etmiş ve tarafdarlık göstermiş olan Ebu Talib'in; inkâra ve inada değil, belki hicab ve asabiyet-i kavmiye gibi hissiyata binaen, makbul bir iman getirmemesi üzerine Cehennem'e gitse de; yine Cehennem içinde bir nevi hususî Cennet'i, onun hasenatına mükâfaten halk edebilir. Kışta bazı yerde baharı halk ettiği ve zindanda -uyku vasıtasıyla- bazı adamlara zindanı saraya çevirdiği gibi, hususî Cehennem'i, hususî bir nevi Cennet'e çevirebilir...*” B. S. Nursî, *Mektubat*, s. 657-58.

olduğudur. Said Nursî, bu konuyu şu veciz ifadeleriyle açıklamaktadır: "*Şimdi ehl-i iman, değil Müslüman kardeşleriyle, belki Hristiyanların dindar ruhanileriyle ittifak etmek ve medar-ı ihtilaf meseleleri nazara almamak, niza etmemek gerektir. Çünkü küfr-ü mutlak hücum ediyor.*"⁴⁵¹ Bediüzzaman'ın "ehl-i kitap" olarak tanımladığı gayrimüslimlere ve özellikle Ermenilere ilişkin yaptığı değerlendirmeler, bugün bile birçok kişinin havsalasını zorlayacak niteliktedir. Bu konu ile ilgili birkaç örnek verelim:

Şimdiye kadar bağlamından koparılarak çatışmacı bir üslup ile yorumlanan "*Ey iman edenler! Yahudileri ve Hristiyanları dost edinmeyin*"⁴⁵² mealindeki ayete Bediüzzaman'ın getirdiği yorum dikkate değerdir. "*Yahudi ve Nasara ile muhabbetten Kur'an'da nehiy vardır, bununla beraber siz nasıl dost olunuz dersiniz?*"⁴⁵³ tarzında, kendisine yöneltilen bir soruyu yüzyıl öncesinde şu şekilde cevaplandırıyordu:

Kur'an'da, yasağa konu olan muhabbet Müslümanların adeta dinlerinden pişmanlık gösterircesine Yahudiliğe ve Hristiyanlığa meyletme ile ilgilidir. Bir adam zâtı için sevilmez belki muhabbet, sıfat ve sanatı içindir. "*Her bir Müslüman'ın her sıfatı Müslüman olmadığı gibi, her bir kâfirin de her sıfatı kafir değildir.*"⁴⁵⁴ Bu mantıktan yola çıkarak Müslüman'ın kafir sıfatı ve kafirin de Müslim sıfatı pekala olabilir. Bediüzzaman, ayrıca ehl-i kitap olan hanımlar ile evlenilebileceği hükmünü içeren başka bir ayete⁴⁵⁵ atıfta bulunarak "*ehl-i kitaptan bir harem (hanımın) olsa elbette seversin.*"⁴⁵⁶ demek suretiyle bu sevginin, eşin dinine değil, kadınlık sıfatına yönelik olduğunu, keza, diğer dinlerde olanlar ile her türlü medeni, siyasi ve iktisadi ilişkinin kurulabileceğini söylemektedir.⁴⁵⁷

Bediüzzaman, ayrıca bu konu ile ilgili olarak mezkûr ayetin nazil olduğu zamandaki psikolojik ortama da dikkat çekmektedir. Zira o dönemde çok büyük dini bir inkılabın gerçekleştiğini, bütün konuşma, düşünce ve hareketlerin din eksenli olduğunu, haliyle

⁴⁵¹ B. S. Nursî, *Emirdağ Lahikası I*, s. 353.

⁴⁵² Maide, 51.

⁴⁵³ B. S. Nursî, *Münazarat*, s.170.

⁴⁵⁴ B. S. Nursî, *age.* 171-72.

⁴⁵⁵ Maide, 5. "*Bugün size temiz şeyler helal kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği de size helaldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir. Gerek mü'min kadınlardan hür ve iffetli olanlar, gerekse sizden önce kendilerine kitap verilenlerden hür ve iffetli olan kadınlar, zinadan kaçınan ve gizli dost edinmeyen iffetli kimseler olmak üzere, kendilerine mehirlerin verdiğiniz takdirde size helal kılındı.*"

⁴⁵⁶ B. S. Nursî, *Münazarat*, s. 172.

⁴⁵⁷ B. S. Nursî, *age.*, s. 173.

Yahudi ve Hristiyanlarla yakınlaşmada bir nifak kokusunun hissedildiğini, ancak çağımızda ise büyük bir medeni ve dünyevi inkılabın olduğunu, zihinlerin dünya ve ilerlemeye odaklandığını, muhataplarımızın da dini merkeze alan kişiler olmadıklarını söyler.

Bu nedenle onların teknolojilerini iktibas etmenin ve onlarla medeni ilişkiler kurmanın, Kur'an'ın yasak kapsamına girmediği görüşündedir.⁴⁵⁸ Ayrıca, “*Daire-i itikadî, daire-i muamelata karıştırmaya mecburiyet yoktur*.”⁴⁵⁹ diyerek dinî-itikadî yönümüzü beşerî ilişkilere her zaman karıştırmak zorunda olmadığımızı, başkasını olduğu gibi kabul etmemiz gerektiği imasında bulunur.

Bediüzzaman, Meşrutiyetin ilanından sonra Kürt aşiretlerine meşrutiyeti anlatmak için 1911 yılında bir seyahat yapar. Bu seyahatteki soru ve cevapları ihtiva eden Münazarat eseri te'lif edilmiştir. Ki bu soruların bir kısmı gayrimüslimler ve Ermenilerle ilgilidir. Bu sorulardan biri “*Biz gayrimüslimlerle nasıl müsavi olacağız?*” şeklindedir. Bu soruya verdiği cevapta, eşitliğin fazilet ve şerefte değil hukukta olduğunu, hukukta ise şah ile kölenin eşit olduğunu zira İslam hukukunun karıncaya bile bilerek basmaktan menettiğini hatırlatıyor. Böyle bir din insanoğlunun hukukunu nasıl ihmal eder? şeklinde, cevabını içinde barındıran bir soru soruyor. Bu tezi ile ilgili olarak Hz. Ali'nin sıradan bir Yahudi ile ve Selahaddin-i Eyyubi'nin fakir bir Hristiyan ile olan muhakemesini örnek olarak gösterir.⁴⁶⁰

Yine Münazarat'ta, Osmanlının Ermenilerle ilgili olarak zimmet hukukunun gereğini, istibdadın “*sünnet-i seyyiesi*” (kötü uygulamaları) nedeniyle yerine getiremediği, sonradan bunu telafi etmek istediye de takatının kalmadığı belirtilerek bir nevi öz eleştiri yapılıyor. Bediüzzaman, o zamanki Ermenilere “*zımî-i muahhid*” yani yükümlülükleri kadar hakları da söz konusu olan vatandaşlar nazarıyla baktığını söylüyor.⁴⁶¹

Ermenilerin düşmanlık ve hainlik yaptıklarını bu nedenle onlarla dost olmanın mümkün olmadığı iddiasına karşı da Bediüzzaman, “*Size bunu kat'iyen söylüyorum ki, şu milletin selâmeti Ermenilerle ittifak ve dost olmaya vabestedir.*”⁴⁶² dedikten sonra bu dostluğun mütezellilâne değil, milletin onurunu muhafaza ederek barış

⁴⁵⁸ B. S. Nursî, *age*, s. 173-74.

⁴⁵⁹ B. S. Nursî, *age*, s. 175.

⁴⁶⁰ B. S. Nursî, *age*, s. 161.

⁴⁶¹ B. S. Nursî, *age*, s. 164.

⁴⁶² B. S. Nursî, *age*, s. 165.

elini uzatma biçiminde olmasını arzulamaktadır. Yine kendi ifadesi ile “*muavenet elini kabul etmek ayrıdır, adavet elini öpmek de ayrıdır.*”⁴⁶³

Bediüzzaman, Kürt aşiretleri ile olan diyalogunda Ermeni gibi kadim bir milleti yok etmenin mümkün olmadığına hatta değil böyle bir milleti, bir aşireti dahi tarih sahnesinden silmenin kolay olmadığına, aynı bölgede bin yıldan beri varlığını devam ettiren Ömer Dilan aşiretini örnek olarak gösteriyor.⁴⁶⁴

Kürtlere, kendi aralarındaki ihtilafa son vermelerini, Ermenilere, kendilerini mağlup ettikleri silah olan “akıl”, “fıkr-i milliyet”, “terakki” ve “adalete temayül” göstermekle mukabele edebileceklerini ve bu hususta onlardan yararlanılabileceğini söyler. Bu zamanda üstünlüğün kılıçla olamayacağını, cehaleti, ayrılığı ve fakirliği yenmek gerektiğini, kılıca başvurma zararının bumerang gibi dönüp yetimlerine zarar vereceğini, bu nedenle düşmanlık yerine işbirliği yapmanın en mantıklı ve çıkar yol olduğunu belirtir.⁴⁶⁵

Bediüzzaman, başta Ermeni çeteleri olmak üzere düşmanla savaşmış ancak savaşta bile bunların çocuklarını, kadın ve ihtiyarlarını muhafaza altına almıştır. Meşrutiyetin nimetlerinden Ermeniler başta olmak üzere, herkesin yararlanmasını istemiş, hukukta herkesin eşit olmasını, çatışma yerine işbirliğinin gerekliliğini savunmuş, inanç farklılığının işbirliği ve medeni münasebetlere engel olmadığını yüz yıl öncesinden söyleyerek demokratik ve özgürlükçü düşüncüyü savunan öncüler içinde yer almıştır.

Sonuç

Bediüzzaman, toplumu oluşturan farklı aidiyetlere mensup kişi ve grupların farklılıklarını bir zenginlik olarak görmüştür. Bu zenginliği yok etme yerine çeşitliliğin bizzat yaratıcı tarafından irade edildiği hakikatine dikkat çekilmiştir.

Bilhassa günümüzde coğrafyamızı bir kan gölü haline çeviren etnik ve mezhepsel farklılıkların açmış olduğu derin yaraların ve travmaların tedavi ve rehabilitasyonu için gerekli argümanların İslam dininde ve Osmanlı tatbikatında mevcut olduğu gözlenmektedir.

Bediüzzaman, ta Meşrutiyet döneminde Kürtlerin emperyalist devletlerin oyuncağı olmasını engellemek, ayrıca İslamiyet ve insaniyetin bir gereği olan sosyal ve kültürel haklarının verilmesi için

⁴⁶³ B. S. Nursî, *Eski Said Dönemi Eserleri*, s. 450.

⁴⁶⁴ B. S. Nursî, *Münazarat*, s. 166.

⁴⁶⁵ B. S. Nursî, *age*, s. 166-67.

gerekli teşebbüslerde bulunmuştur. Kürtlerin Osmanlıdan ayrılması girişimlerine çok şiddetli reaksiyon göstermiş, Müslüman gayr-ı Türk unsurların “İttihad-ı İslam” ideali etrafında toplanarak birlikteliklerini muhafaza için gerekli çabayı göstermiştir.

Keza, Risale-i Nur hizmetinde, İslam aleminin fay hatlarını oluşturan Alevilik, Şiilik ve diğer mezhepler arasında muvasala hattını temin edebilecek yaklaşım ve tutumlar sergilenmiştir. İhtilaf noktalarının değil ittifak rabitalarının öne çıkarılmasına dikkat edilmiş, cemiyetteki farklılıkların Esmâ-i Hüsnâ'nın farklı tecellileri olduğu hakikati nazara verilmiştir

Kaynakça

Aktaş, Metin, *Son Derviş*, Alternatif Düşünce Yayınevi, 2009.

Bediüzzaman Said Nursî, Eserleri:

Asâr-ı Bediîye, (Camii, Abdülkadir Badıllı), Elmas N. İstanbul 2004.

Barla Lahikası, Tenvir Neşriyat.

Bediüzzaman Said Nursî, Tarihçe-i Hayatı, Germany 1994.

Emirdağ Lahikası, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2007.

Eski Said Dönemi Eserleri, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2009.

Hutbe-i Şamiye, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2000.

Kastamonu Lahikası, Germany 1994.

Lemalar, Yeni Asya Neşriyat Germany 1994.

Mektubat, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2005.

Risale-i Nur Külliyyatı, Yeni Asya Yayınları, İstanbul 1996. C. I, 2.

Münazarat, Yeni Asya Yay. İstanbul 2010.

Sözler, Yeni Asya N. Germany, 1993.

Şualar, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2007.

Kur'an-ı Kerîm ve Meali, DİB. Yay.

Şahiner, Necmeddin, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî*, İstanbul 1979.

Yılmaz, Hüseyin, “Bediüzzaman’a Göre Dersim İsyan ve Tenkili”
[www. h.yilmaz.net/arsiv/item/340](http://www.h.yilmaz.net/arsiv/item/340)